
РОЗДІЛ VI. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.41

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.65>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ В КОНТЕКСТІ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

Ігнатенко І.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0003-0398-989X*

Лейба Л.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-1669-3409*

Ігнатенко І.В., Лейба Л.В. Правове регулювання просторового планування в контексті кліматичних змін.

Просторове планування визначено як критично важливий механізм, за допомогою якого можна сприяти адаптації до зміни клімату. Розглядається роль просторового планування як інструменту адаптації до зміни клімату. Оскільки українське законодавство та міжнародні правові акти вимагають інтеграції адаптаційних заходів до зміни клімату у процеси планування територій, було проведено аналіз нормативно-правових актів, які регулюють адаптацію містобудівної документації до кліматичних змін.

Зроблено висновок, що для вдосконалення українського законодавства у сфері просторового планування необхідно вжити комплексних заходів, що забезпечать сталий розвиток та адаптацію територіальних громад до змін клімату. Одним із першочергових кроків є інтеграція обов'язкових кліматичних показників у містобудівні норми, що дозволить забезпечити більш точне прогнозування наслідків змін клімату та прийняття ефективних рішень щодо планування територій. Впровадження системи моніторингу дотримання екологічних стандартів у містобудуванні стане важливим інструментом контролю за виконанням встановлених норм та стандартів. Це дозволить вчасно виявляти порушення та забезпечувати належний рівень охорони довкілля. Створення нормативних вимог щодо використання природоорієнтованих рішень у міському середовищі є ще одним важливим етапом.

Впровадження природоорієнтованих рішень, таких як створення зелених та водоутримувальних зон, а також оптимізація забудови з урахуванням ризиків змін клімату, має важливе значення для підвищення адаптивної здатності територіальних громад. Це дозволяє зменшити негативний вплив природних катаклізмів, таких як повені чи спека, і забезпечити збереження екосистем, що мають важливе значення для благополуччя людей.

Попри наявність нормативної бази, практика її реалізації стикається з численними труднощами. Недостатня імплементація кліматичних критеріїв у містобудівну документацію часто призводить до відсутності чіткої стратегії адаптації до змін клімату на місцевому рівні. Крім того, відсутність чітких механізмів контролю за дотриманням екологічних стандартів може призводити до неефективного використання ресурсів та несанкціонованих змін у містобудівній політиці, що погіршує ситуацію з кліматичною адаптацією.

Ключові слова: використання земель; забудова земель; охорона земель; екологізація; просторове планування; містобудівна діяльність; планування територій; землі територіальних громад.

Ignatenko I.V., Leiba L.V. Legal regulation of spatial planning in the context of climate change.

Spatial planning has been identified as a critically important mechanism through which adaptation to climate change can be promoted. We consider the role of spatial planning as a tool for adaptation

to climate change. Since Ukrainian legislation and international legal acts require the integration of climate change adaptation measures into territorial planning processes, an analysis of regulatory legal acts regulating the adaptation of urban planning documentation to climate change was conducted.

It was concluded that in order to improve Ukrainian legislation in the field of spatial planning, it is necessary to take comprehensive measures that will ensure sustainable development and adaptation of territorial communities to climate change. One of the priority steps is the integration of mandatory climate indicators into urban planning regulations, which will allow for more accurate prediction of the consequences of climate change and effective decision-making on territorial planning. The implementation of a system for monitoring compliance with environmental standards in urban development will become an important tool for monitoring compliance with established norms and standards. This will allow for timely detection of violations and ensuring an adequate level of environmental protection. The creation of regulatory requirements for the use of nature-based solutions in the urban environment is another important stage.

The implementation of nature-based solutions, such as the creation of green and water-retaining zones, as well as the optimization of development taking into account the risks of climate change, is important for increasing the adaptive capacity of territorial communities. This allows reducing the negative impact of natural disasters, such as floods or heat, and ensuring the preservation of ecosystems that are important for human well-being.

Despite the existence of a regulatory framework, the practice of its implementation faces numerous difficulties. Insufficient implementation of climate criteria in urban development documentation often leads to the absence of a clear strategy for adapting to climate change at the local level. In addition, the lack of clear mechanisms for monitoring compliance with environmental standards can lead to inefficient use of resources and unauthorized changes in urban planning policy, which worsens the situation with climate adaptation.

Key words: land use; land development; land protection; greening; spatial planning; urban planning activities; territorial planning; lands of territorial communities.

Постановка проблеми. Зміна клімату є глобальним викликом, який вимагає комплексних рішень, зокрема через правове регулювання просторового планування. Українське законодавство та міжнародні правові акти визначають необхідність інтеграції адаптаційних заходів до зміни клімату в процеси планування територій. Впровадження природоорієнтованих рішень, створення зелених та водоутримувальних зон, оптимізація забудови з урахуванням ризиків змін клімату сприяють підвищенню адаптивної здатності територіальних громад. Таким чином, дослідження ролі просторового планування у вирішенні проблем адаптації до зміни клімату є вкрай актуальним для забезпечення сталого розвитку та підвищення кліматичної стійкості територіальних громад.

Метою статті є визначення особливостей правового регулювання просторового планування в контексті кліматичних змін та формування пропозицій щодо можливих напрямків його вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження просторового планування перебувають у полі зору вітчизняних науковців, таких як Ю.В. Кондратенко, А.П. Кулинич, О.С. Малохліб, В.В. Носік, Є.О. Платонова, А.І. Ріпенко, Т.О. Рахнянська, І.І. Сіряченко, О.І. Ущатовська, Д.В. Федчишин, М.В. Шульга та інші вчені.

Виклад основного матеріалу. Затвердження Європейської перспективи просторового розвитку (European Spatial Development Perspective, ESDP) у 1999 році стало важливою віхою у зміні цілей і процедур просторового планування в Європі. По-перше, сталість стала основним принципом просторового планування. По-друге, особливу увагу почали приділяти територіям, що потребують охорони через їхню екологічну, історико-культурну або спадкову цінність. Це значно вплинуло на визначення нових видів землекористування, особливо на місцевому рівні.

Застосування принципів ESDP у різних територіальних програмах [1, 2] дозволяє створити дорожню карту просторового планування, до якої мають прагнути європейські країни. Однак підходи до досягнення цих цілей суттєво відрізняються залежно від країни чи регіону. Важливим кроком у закріпленні принципу сталого розвитку в просторовому плануванні стало забезпечення відповідності територіального розвитку нормам Паризької угоди через низку законодавчих та стратегічних ініціатив: Європейське законодавство про клімат (European Climate Law) [3]; Європейська зелена угода (European Green Deal) [4]; Рамкова програма щодо клімату та енергетики 2030 року (2030 Climate and Energy Framework) [5]; Довгострокова стратегія 2050 року (2050 Long-term Strategy) [6]. Ці ініціативи мають значні територіальні наслідки, зокрема у сферах енергетики, мобільності та просторового планування. Крім того, політика адаптації до зміни клімату в різних країнах передбачає врахування кліматичних факторів у процесах територіального розвитку.

У кожній країні зміст просторових планів може суттєво відрізнятися. Існують різні типи таких планів, до яких можуть включатися зазначені вище аспекти. Однак у науковій літературі роль просторового планування часто розглядається ще ширше: забезпечення справедливого розподілу благ у містах; захист навколишнього природного середовища; розвиток екосистемних послуг; зменшення соціальної нерівності [7]. Таким чином, просторові плани мають враховувати виклики адаптації до зміни клімату та пропонувати ефективні рішення. Важливим практичним питанням залишається визначення оптимальних підходів до просторового планування в умовах кліматичних змін, спираючись на передову практику та оцінку потенційних ризиків.

Просторове планування є критично важливим інструментом адаптації до зміни клімату, оскільки воно визначає, як землекористування та міський розвиток можуть пом'якшити ризики, пов'язані з кліматом. Визначається кілька можливостей просторового планування, які сприяють ефективній адаптації до клімату:

1) Природні рішення (Nature-based Solutions – NbS). Включення NbS для міст, таких як зелені дахи, збирання дощової води, проникна поверхня, міські ліси, дерева в межах міських територій, водно-болотні угіддя та ін. у просторове планування підвищує стійкість міст. Ці природні інфраструктури допомагають керувати зливовими водами, зменшувати міські теплові острови та надавати екологічні переваги.

Адаптація до зміни клімату є необхідною для управління цими впливами та забезпечення стійкості міських екосистем. Вона стосується процесу пристосування до теперішніх і майбутніх наслідків зміни клімату, охоплюючи заходи щодо зменшення вразливості та підвищення спроможності соціально-екологічних систем долати виклики, пов'язані з кліматом [8]. Завдяки цьому сценарію концепція природних рішень (NbS) все частіше розглядається як частина рішень для сталого управління міськими землями та підвищення стійкості міст. NbS – це збірний термін для інноваційних рішень, заснованих на природних процесах і екосистемах для вирішення цих проблем [9]. Орієнтиром для планування та реалізації природоорієнтованих рішень слугує Глобальний стандарт Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources) щодо природоорієнтованих рішень, прийнятий у 2020 році.

Просторове планування передбачає стратегічну координацію землекористування, просторових конфігурацій, розподілу ресурсів, а також координацію економічної та соціальної динаміки. Воно намагається стратегічно спрямувати процеси соціальної, економічної та екологічної трансформації до конкретних цілей [10]. Незважаючи на те, що важливість благ природи є загальноновизнаною, зростання населення та розвиток міст погіршили здатність екосистем надавати послуги та вирішувати проблеми, такі як втрата біорізноманіття та зміна клімату.

За прогнозами дві третини населення України, яке проживає у містах та міських районах, зіштовхнуться з руйнівними наслідками кліматичної зміни, якщо громади не будуть адаптовуватися до нових реалій, зокрема, завдяки природоорієнтованим рішенням.

В цьому напрямку, у жовтні 2024 року було прийнято Закон України «Про основні засади державної кліматичної політики», який офіційно визначив природоорієнтовані рішення як дії, спрямовані на захист, збереження, відновлення та забезпечення сталого використання екосистем та управління ними з метою адаптації до зміни клімату, збереження біологічного різноманіття, у тому числі забезпечення сталих засобів із зазначеною метою.

Однак поки що з'явилася тільки визначення, оскільки більшість законів не містять прямих норм щодо NbS. Так, Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» немає ніякого безпосереднього згадування про NbS, хоча і переслідує ті самі цілі, що й NbS. Оскільки мета CEO – сприяти сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення й охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування (ч. 1 ст. 3).

У Законі України «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999 р. також не вживаються формулювання, що містять слова «природоорієнтовані рішення». У цьому документі лише визначено правові засади, які наразі можуть бути підґрунтям для розвитку в Україні концепції NbS. Важливе в контексті розвитку NbS положення ч. 1 ст. 2 Закону, в якому зазначено, що держава забезпечує умови для здійснення архітектурної діяльності також шляхом: забезпечення безпеки будівництва, довговічності будинків і споруд, стимулювання заходів щодо заощадження енергії, захисту навколишнього природного середовища.

Впровадження NbS може бути складовою заходів із благоустрою міст та інших населених пунктів в Україні виходячи із Закону України «Про благоустрій населених пунктів» від 06.09.2005 р. У статті 22 встановлено, що проектування, будівництво та реконструкція об'єктів комплексного благоустрою здійснюються на основі генерального плану населеного пункту, комплексних транспортних схем і схем організації дорожнього руху, детальних планів територій, планів червоних

ліній із урахуванням природно-кліматичних умов і містобудівних особливостей населеного пункту, експлуатаційних, протипожежних, екологічних та санітарних норм і правил, умов безпеки руху транспорту й пішоходів, етапності будівництва, реконструкції й капітального ремонту.

Значну роль у містобудуванні, просторовому плануванні відіграють ДБН, СНІПи тощо, оскільки в них сформульовано обов'язкові технічні та інші характеристики окремих процесів і явищ цих сфер («зелені» дахи, інші способи озеленення, способи захисту від шуму, забезпечення енергоефективності в будівництві будинків і споруд, стосовно пом'якшення наслідків зміни клімату тощо).

У сфері управління водними ресурсами розроблено каталог природоорієнтованих рішень, який включає заходи з озеленення міст, такі як зелені дахи та міські ліси, а також відновлення водно-болотних угідь для покращення управління водними ресурсами та зменшення ризиків повеней [11]. Таким чином, в Україні намагаються впроваджувати природоорієнтовані рішення, які б сприяли інтеграції зелених інфраструктур у просторове планування для підвищення стійкості міст до кліматичних змін. Крім того, WF-Україна розробив першу в країні Платформу природоорієнтованих рішень, nbs.world. А з початком російської воєнної агресії проти України питання впровадження природоорієнтованих рішень почали розглядатись з урахування їх потенціалу для повоєнного відновлення.

Отже, виходячи з вищезазначених правових норм, можна констатувати, що наразі вони можуть слугувати лише правовим підґрунтям для розвитку в Україні концепції NbS у територіальних громадах. Проте такі правові засади не можуть замінити безпосереднього та чіткого закріплення в законодавстві норм щодо NbS, зокрема їх визнання як можливої або обов'язкової складової містобудівної діяльності та просторового планування територіальних громад України.

2) Оцінка та управління ризиками. Просторове планування відіграє ключову роль в оцінці та управлінні кліматичними ризиками, зокрема у визначенні територій, чутливих до таких небезпек, як повені та спека. Інтеграція оцінки кліматичних ризиків у процеси планування дозволяє органам влади ухвалювати обґрунтовані рішення для мінімізації вразливості населення.

Це особливо актуально для України, де, згідно зі Стратегією екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, близько 70% населення проживає в містах. Урбанізовані території найбільш вразливі до кліматичних змін через недостатність зелених насаджень, стрімке зростання забудови та розширення площ поверхонь, що поглинають тепло. Дані дослідження «Оцінка вразливості до змін клімату: Україна» (2014) підтверджують, що ці фактори загострюють вплив змін клімату на різні групи міського населення. Водночас, не дієвість механізмів державного контролю та відсутність ефективного регулювання у сфері охорони довкілля не сприяють залученню інвестицій у природоохоронні заходи, що ще більше ускладнює ситуацію [12].

Зміна клімату вимагає зміщення фокусу планування, з огляду на перспективне бачення, на наступні 50–100 років і далі. Ці фактори затвердили думку, що нинішні перспективи короткострокового планування, які існують у багатьох країнах та юрисдикціях, значною мірою є недостатніми для довгострокових наслідків зміни клімату. Тому викликом буде «потреба змістити часові горизонти прийняття політичних рішень, зосереджених на майбутнє» [13]. Землекористування є дуже важливим фактором у боротьбі зі змінами клімату, зокрема у нагріванні нашої планети, тому що на нього припадає 13–20% від загального обсягу викидів, але особливо через здатність землекористувань поглинати вуглець. Таким чином, сектор землекористування у всіх сценаріях по збереженню стало рівня нагрівання нашої планети вважається вирішальним для досягнення нульового рівня до 2050 року. Саме ведення раціонального землекористування може стати вуглецево-нейтральним до 2035 року [14]. За оцінками Goldman Sachs Research, досягнення нульових викидів до 2070 року потребуватиме понад 74 трильйонів доларів інвестицій, у середньому від 1,5 до 2 трильйонів доларів на рік [15]. Ці цифри підкреслюють значну невідповідність між поточними рівнями витрат на пом'якшення наслідків землекористування та інвестиціями, необхідними для досягнення глобальної вуглецевої нейтральності. Це говорить про необхідність збільшення фінансових зобов'язань і стратегічного планування для ефективного вирішення змін у землекористуванні в рамках комплексних зусиль із пом'якшення клімату.

Просторове планування відіграє ключову роль у досягненні глобальної вуглецевої нейтральності, оскільки воно визначає, як використовуються землі, розвивається інфраструктура та формуються міські простори. Це напряму впливає на викиди парникових газів і ефективність заходів щодо їхнього скорочення. Наведемо деякі приклади як просторове планування сприяє вуглецевій нейтральності. Наприклад, упорядковане планування міст, що сприяє щільній забудові, зменшує потребу в приватному транспорті та сприяє розвитку громадського транспорту, велосипедних і пішохідних зон. Крім того, інтеграція зелених зон, міських лісів і парків допомагає поглинати CO₂. Правильне планування передбачає захист лісів, торфовищ і прибережних екосистем, які відіграють роль природних поглиначів CO₂. Грамотне просторове планування допомагає зменшити викиди

CO₂ через ефективне використання ресурсів, розвиток низьковуглецевого транспорту та впровадження екологічних технологій. Це ключовий інструмент для досягнення вуглецевої нейтральності на глобальному рівні.

На законодавчому рівні в Україні здійснюються певні кроки для інтеграції просторового планування з метою досягнення вуглецевої нейтральності, що сприяє зниженню викидів парникових газів та адаптації до змін клімату. Зокрема, впроваджується стратегічна екологічна оцінка, розробляються методичні рекомендації щодо інтеграції кліматичних компонентів у документи державного планування та здійснення стратегічної екологічної оцінки.

Україна створює також умови для використання підземної забудови як інструменту адаптації до зміни клімату. Розміщення об'єктів різного призначення в підземному просторі крім підвищення ефективності використання надр, економії території та збереження екологічної чистоти, дозволяє зменшити витрати енергії на опалення та охолодження приміщень, скоротити експлуатаційні витрати в порівнянні з альтернативними спорудами на поверхні, знизити вплив кліматичних умов [16]. Як відомо, підземні будівлі характеризуються наявністю стабільної температури, що дозволяє значно знижувати потребу в енергії для опалення та охолодження. Це зменшує споживання електроенергії та газу, що, в свою чергу, знижує викиди парникових газів і сприяє зменшенню ефекту глобального потепління. Також підземне будівництво дозволяє зменшити потребу в великих площах для забудови, що може призвести до збереження природних екосистем, таких як лісові та водно-болотні угіддя, що мають важливу роль у поглинанні вуглекислого газу і забезпеченні екологічної рівноваги. Це також сприяє уникненню дефіциту зелених зон у містах, що важливо для зниження температури в міських районах і боротьби з ефектом «міських островів тепла», де через урбанізацію і погіршення теплового балансу температура на поверхні може бути на кілька градусів вищою, ніж у навколишніх селах. Крім того, підземні об'єкти зменшують потребу в прокладанні інфраструктури на поверхні, що може бути важливо в умовах часто змінюваних кліматичних умов, коли, наприклад, міста стикаються з інтенсивними дощами, повенями чи іншими природними катастрофами. Розміщення критичних об'єктів інфраструктури під землею дозволяє зменшити ризики, пов'язані з впливом стихійних лих на інфраструктуру та зберегти життєдіяльність міських систем.

В результаті, підземна забудова не тільки підвищує ефективність використання земельних ресурсів, але й є важливим компонентом стратегії міст щодо адаптації до зміни клімату, зокрема через зниження енергетичних витрат, збереження природних екосистем та зменшення негативного впливу кліматичних змін на міське середовище.

Потрібно також звернути увагу на дослідження, які підкреслюють, як географічні інформаційні системи і технології дистанційного зондування допомагають картографувати зони високого ризику, керуючи законами щодо зонування та розвитку інфраструктури. Дослідники також зазначають, що інтеграція кліматичних моделей у планування гарантує врахування майбутніх ризиків, роблячи територіальні громади краще підготовленими до екстремальних погодних явищ. Наприклад, в Австралії (штат Вікторія) нові регуляторні норми забороняють будівництво житла на територіях, схильних до підвищення рівня моря. Це суттєвий крок у зменшенні ризику майбутніх повеней. Концепція «міста-губки» у Китаї (м. Ухань) включає впровадження зеленої інфраструктури, наприклад, водонепроникних тротуарів, зелених дахів і штучних заболочених територій. Це дозволяє зменшити навантаження на дренажні системи, ефективно управляти дощовими водами та знижувати ризики повеней. У багатьох містах Європи, особливо в Нідерландах, просторове планування включає будівництво плавучих будинків, створення багаторівневих водозахисних систем і розширення зелених зон для природного поглинання води. Усі ці підходи демонструють, як поєднання наукових досліджень, технологій та грамотного планування допомагає адаптувати міста до змін клімату.

Українське законодавство поки що тільки визнає важливість застосування ГІС та технологій дистанційного зондування для забезпечення ефективного управління територіями та врахування кліматичних ризиків у процесах планування. Крім того, розробляються методики інтеграції європейського досвіду у просторове планування та управління територіями, що включає врахування кліматичних ризиків та адаптацію до змін клімату. Також впроваджуються інноваційні підходи до управління проектами відновлення інфраструктури сільських громад у післявоєнний період, зокрема розробка адаптивних моделей для прогнозування та управління ресурсами.

3) Нормативно-правова база. Завдяки встановленню відповідної законодавчої бази, просторове планування відіграє ключову роль у зменшенні впливу кліматичних загроз і сприяє сталому землекористуванню. Чітко визначені правові норми регулюють використання земельних ресурсів, забезпечують баланс між економічним розвитком та екологічною безпекою, а також сприяють адаптації територій до змін клімату.

Міжнародні практики свідчать про ефективність правового закріплення обов'язкових кліматичних критеріїв у просторовому плануванні. Наприклад: Європейська зелена угода передбачає

розширення зелених зон та екологічну модернізацію міст; Паризька угода зобов'язує держави впроваджувати заходи для зменшення впливу зміни клімату; Директива ЄС 2014/52/ЄС вимагає врахування змін клімату в оцінці впливу на довкілля.

В Україні просторове планування в контексті кліматичних змін регулюється низкою законодавчих актів. Як слушно зазначається в науковій літературі, найбільш важливою і характерною рисою земель в межах населених пунктів є те, що вони виступають просторовою основою, базисом для планування, забудови, благоустрою або іншого використання території міста, селища чи села [17]. І саме Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. визначає правові основи раціонального використання земель, включаючи екологічні обмеження та заходи з адаптації до зміни клімату. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. визначає завдання законодавства про охорону навколишнього природного середовища – регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище у сфері зміни клімату, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною (ст. 1).

В свою чергу, нещодавно прийнятий Закон України «Про основні засади державної кліматичної політики» від 08.10.2024 р. серед принципів державної кліматичної політики визначає інтеграцію державної кліматичної політики в усі сектори економіки та в усі сфери державної політики, а також у документи планування державного та/або місцевого рівнів, що регулюють питання відновлення України для подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації.

Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. передбачає необхідність врахування екологічних ризиків у процесі розробки комплексних планів просторового розвитку території територіальної громади, генеральних планів населених пунктів. У 2021 році до закону були внесені зміни щодо інтеграції кліматичних ризиків у містобудівну документацію. Так, зокрема, план зонування території розробляється з метою створення сприятливих умов для життєдіяльності людини, забезпечення захисту територій від надзвичайних ситуацій, запобігання надмірній концентрації населення і об'єктів виробництва, зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, охорони та використання територій з особливим статусом, у тому числі ландшафтів, об'єктів історико-культурної спадщини, а також земель сільськогосподарського призначення і лісів та підлягає стратегічній екологічній оцінці (ст. 18). До речі це положення положення перетинається із завданнями NbS. Ще коли зонування земель тільки з'явилося в законодавстві, то у науковій літературі вказувалося, що в об'єктивному розумінні це повинна бути процедура встановлення технічних, екологічних, історико-культурних, санітарних, пожежних та природоохоронних вимог до земельних ділянок і об'єктів, які з ними нерозривно пов'язані [18]. Таким чином, процес зонування земель не лише повинен відповідати потребам оптимізації використання території, але й забезпечувати виконання важливих екологічних та соціальних завдань. Це включає врахування екологічних ризиків, охорону довкілля, історико-культурної спадщини, а також запобігання надмірному навантаженню на інфраструктуру. Тому правильне встановлення вимог до земельних ділянок і об'єктів у межах територіальних громад є необхідним кроком для забезпечення сталого розвитку та збереження балансу між потребами громади і природними ресурсами.

Також слід зазначити кілька нормативно-правових актів, які були прийняті в контексті адаптації містобудівної документації до кліматичних змін. Зокрема, Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 р. вимагає оцінки впливу містобудівної документації на довкілля та адаптаційних заходів щодо зміни клімату. Державні будівельні норми (ДБН), зокрема ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій», містять обов'язкові вимоги щодо використання заходів адаптації, зокрема облаштування зелених зон, водовідведення та підвищення енергоефективності забудови.

Потрібно звернути увагу на затверджену у 2021 році Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, яка розроблена з метою підвищення рівня екологічної безпеки, зменшення впливів та наслідків зміни клімату в Україні. Стратегічними цілями визначаються: забезпечення раціонального використання природних ресурсів; підвищення ефективності державної системи оцінки впливу на довкілля та державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища; посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату та ін. Одним із основних завдань Стратегія визначає забезпечення врахування поточних і прогнозованих наслідків зміни клімату в стратегічному плануванні на національному, обласному та місцевому рівні, а також під час будівництва об'єктів інфраструктури.

Попри наявність нормативної бази, практика її реалізації стикається з труднощами, зокрема через недостатню імплементацію кліматичних критеріїв у містобудівну документацію та відсутність чітких механізмів контролю.

Ефективне просторове планування, підкріплене відповідною нормативно-правовою базою, забезпечує раціональне використання земель, мінімізує екологічні ризики та сприяє формуванню комфортного і безпечного середовища для життя теперішніх і майбутніх поколінь. Для вдосконалення українського законодавства у сфері просторового планування необхідно вжити комплексних заходів, що забезпечать сталий розвиток та адаптацію територіальних громад до змін клімату. Одним із першочергових кроків є інтеграція обов'язкових кліматичних показників у містобудівні норми, що дозволить забезпечити більш точне прогнозування наслідків змін клімату та прийняття ефективних рішень щодо планування територій. Це включає врахування різноманітних кліматичних факторів, таких як температура, ризик повеней чи посух, а також механізмів адаптації до цих змін.

Впровадження системи моніторингу дотримання екологічних стандартів у містобудуванні стане важливим інструментом контролю за виконанням встановлених норм та стандартів. Це дозволить вчасно виявляти порушення та забезпечувати належний рівень охорони довкілля. Моніторинг також має включати аналіз ефективності кліматичних заходів і коригування стратегії відповідно до змін у кліматичних умовах. При цьому, екологічні вимоги є однаковими для всіх без винятку суб'єктів незалежно від форм їх власності на землю [19].

Створення нормативних вимог щодо використання природоорієнтованих рішень у міському середовищі є ще одним важливим етапом. Це стосується розвитку таких рішень, як зелені дахи, парки, водоутримувальні зони, а також оптимізація зелених та водних ресурсів, що дозволяють не тільки покращити екологічну ситуацію, а й підвищити якість життя мешканців міст.

Впровадження природоорієнтованих рішень, таких як створення зелених та водоутримувальних зон, а також оптимізація забудови з урахуванням ризиків змін клімату, має важливе значення для підвищення адаптивної здатності територіальних громад. Це дозволяє зменшити негативний вплив природних катаклізмів, таких як повені чи спека, і забезпечити збереження екосистем, що мають важливе значення для благополуччя людей.

Висновки. Просторове планування є важливим інструментом адаптації до зміни клімату, а його правове регулювання потребує удосконалення для ефективного врахування кліматичних ризиків. Попри наявність нормативної бази, практика її реалізації стикається з труднощами, зокрема через недостатню імплементацію кліматичних критеріїв у містобудівну документацію та відсутність чітких механізмів контролю. Україна має значний потенціал для запровадження передових міжнародних підходів у сфері містобудівного законодавства, що дозволить підвищити стійкість територій до кліматичних змін та сприятиме сталому розвитку.

Удосконалення правового регулювання просторового планування з урахуванням кліматичних змін сприятиме сталому розвитку територій, підвищенню екологічної безпеки та ефективному використанню природних ресурсів. Необхідно посилити екологічні вимоги до містобудівної документації, впровадити адаптивні механізми регулювання використання земель та розробити стратегії зменшення негативного впливу змін клімату на територіальний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. EU Ministers. Territorial Agenda 2030 - A future for all places. 2020. URL: https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/TA2030_jun2021_en.pdf.
2. Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 Establishing the Framework for Achieving Climate Neutrality and Amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R1119>.
3. European Commission. The European Green Deal. COM(2019) 640 Final. 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>.
4. European Commision. 2030 Climate & Energy Framework. URL: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-strategies-targets/2030-climate-energy-framework_en.
5. European Commision. 2050 Long-Term Strategy. URL: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-strategies-targets/2050-long-term-strategy_en.
6. Solarek K., Kubasińska M. Local Spatial Plans as Determinants of Household Investment in Renewable Energy: Case Studies from Selected Polish and European Communes. *Energies*. 2022. № 15. P. 126.
7. Nadin V., Fernández Maldonado A.M., Zonneveld W., Stead D., Dąbrowski M., Piskorek K., Sarkar A., Schmitt P., Smas L., Cotella G. COMPASS—Comparative Analysis of Territorial Governance and Spatial Planning Systems in Europe: Applied Research 2016–2018; ESPON: Luxembourg, 2018.

8. IPCC. 2022a. Annex I: Glossary. In *Global warming of 1.5°C: IPCC special report on impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels in context of strengthening response to climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty*, ed. IPCC, 541–562. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Ruangpan L., Vojinovic Z., Di Sabatino S., Leo L.S., Capobianco V., A.M.P. Oen, M.E. McClain, and E. Lopez-Gunn. 2020. Nature-based solutions for hydro-meteorological risk reduction: A state-of-the-art review of the research area. *Natural Hazards and Earth System Sciences* 20. P. 243–270.
10. Huxley M., Inch A.. Urban planning. In *International encyclopedia of human geography*, 2nd ed., ed. A. Kobayashi, Amsterdam. 2020. P. 87–92.
11. Каталог природоорієнтованих рішень в управлінні водними ресурсами в країнах східного партнерства. Програма «Європейський Союз для довкілля» в країнах Східного партнерства Управління водними ресурсами та екологічні дані (ENI/2021/425-550). URL: https://eu4waterdata.eu/images/pdf/Translation/EU4ENVWaterData_NbSCatalogue-water-EaP_UKR_final.pdf?utm_source=chatgpt.com.
12. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-p#Text>.
13. Adriana AnaMaria Davidescu. Romania's South-Muntenia Region, towards Sustainable Regional Development. Implications for Regional Development Strategies. *Sustainability*. 2020. № 12(14). P. 57–99.
14. Michał Barnard Pietrzak, Adam P. Balcerzak, Artur Gajdos, Lukasz Arendt. Entrepreneurial environment at regional level: the case of polish path towards sustainable socio-economic development. *The International Journal Entrepreneurship and sustainability issues*. 2017. Vol. 5. № 2. P. 190–203.
15. Goldman Sachs Research. Reaching net zero is forecast to require nearly \$75 trillion of investment. URL: https://www.goldmansachs.com/insights/articles/reaching-net-zero-is-forecast-to-require-nearly-75-trillion-of-investment?utm_source=chatgpt.com.
16. Ігнатенко І. В. Проблеми комплексного освоєння підземного простору: еколого-правовий аспект. *Вісник Київського університету права*. № 1. 2016. С. 234–237.
17. Федчишин Д.В. Правове забезпечення використання та охорони земель громадської забудови: монографія. Харків: Видавництво «Фінарт», 2015. 248 с.
18. Ігнатенко І.В. Актуальні питання планування використання земель у населених пунктах. *Теорія і практика правознавства*. 2011. № 1 (1). URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/download/62424/57962>.
19. Федчишин Д.В. Реалізація та захист земельних прав в Україні: проблеми теорії та практики: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 418 с.